

ХРОНІКА

Оксана Микитенко

НАУКОВА ЗУСТРІЧ СЛАВІСТІВ У ДНІ ВУКА КАРАДЖИЧА

З 15 по 20 вересня 1998 р. у Белграді та Нові Саді відбулася 28 Міжнародна наукова зустріч славистів у дні Вука Караджича, яку традиційно організовує Міжнародний славистичний центр Белградського Університету та Інститут міжнародного наукового, освітнього, культурного та технічного співробітництва Югославії. Конференція, що прийняла від Кракова славистичну естафету, цього року була присвячена 800-річчю сербського монастиря Хіландар на Афоні. Крім теми “Хіландар впродовж восьми століть сербської літератури”, для обговорення було запропоновано також мовознавчі проблеми, пов’язані із питанням граматичних категорій у сербській мові. Як і кожного року, конференція зібрала фахівців у галузі літератури, мови, фольклору та культури з усього світу. У ній взяли участь близько ста науковців як із Югославії, так і багатьох зарубіжних країн – Австрії, Болгарії, Італії, Македонії, Німеччини, Польщі, Росії, Словенії, США, України, Фінляндії, Франції, Чехії.

Цілоком природньо, що наприкінці другого тисячоліття увагу науковців було привернуто до такого визначного явища в історії слов’янської – світової – культури, яким є монастир Хіландар, – символ і основа сербської духовності і культури впродовж століть. Заснували монастир у 1198–99 рр. серби Симеон, до постриження великий жупан Сербії Стефан Неманя, та його син Сава, що згодом став архієпископом та сербським святим. Заснований як сербський монастир, Хіландар стає центром розвитку слов’янської літератури і освіти, богослов’я та філософії, архітектури та ікономалярства; тут розвивається та вдосконалюється майстерність

книжкового перепису та перекладу, налагоджуються тісні зв’язки з іншими слов’янськими культурними осередками.

Наприкінці ХХ століття у сербській культурі існує – і це засвідчила конференція – тяглість духовної традиції Хіландара, що веде свій початок від діяльності Святого Сави. Ця присутність у різні часи виявлялась по-різному, і, якщо середньовічна культурна традиція Сербії сприймала її як живий зв’язок між людиною і Богом, як життєдайне джерело православної віри, то згодом поняття Хіландар переростає у глобальний символ сербської літератури і культури, виступаючи як ідея збереження національно-культурної ідентичності у минулому і сучасності.

Надихаючи різні жанри літератури, особливо у ХІХ–ХХ ст., монастир Хіландар з’являється і як безпосереднє інспіруюче начало, і як синонім культурної спадщини, спроможний надати поетичній уяві вражаючої вишуканості поетичні референції та глибокі асоціації. Сила символічного значення Хіландара для культурної скарбниці може пояснюватися хіба що глибоким генетичним, майже архетипним усвідомленням безмежного культурно-історичного та духовно-креативного внеску в історичне буття сербського народу.

Ці та інші питання знайшли всебічне висвітлення в роботі наукової конференції. Організатори свідомо відійшли від традиційного секційного заслуховування доповідей, залучивши широкий комплексний аспект обговорення. Взагалі міждисциплінарність досліджень, що надалі набуває все вагомішого звучання у славистиці, було широко представлено, зокрема, у доповідях, які були

спрямовані на осмислення феномена монастирської культури у контексті історико-культурної традиції: “Монашеська цивілізація і мова (Конфронтативний лінгво-культурологічний підхід)” (Ксенія Кончаревич, Белград); “Свята Гора як інтерлітерарна спільність” (Іван Доровський, Брно); “Хіландар як модель слов'яно-монастирського скрипторіуму” (Барбара Ломаджистро, Рим).

Велику увагу було приділено питанням давньої слов'янської літератури, значенню традиції Хіландара для розвитку давньої сербської літератури: “Грецькі грамоти про заснування монастиря Хіландар” (Радмила Маринкович, Белград); “Монастир Хіландар як осереддя культури серед православних слов'янських народів” (Дамњан Петрович, Приштина); “Внесок хіландарських духовників XIV ст. у розвиток сербської літератури” (Драгиша Бойович, Приштина); “Мотив Хіландара у творах архієпископа Данила та його учнів” (Ліляна Юхас-Георгієвська, Белград); “Про грамоту деспота Стефана Лазаревича лаврі св. Атанасія” (Гордана Йованович, Белград) та ін.

Окремо можна виділити доповіді, які було присвячено зв'язкам монастиря Хіландар з слов'янським та неслов'янським світом в різні часи, питанням типологічних паралелей та генетичних зв'язків традиції, новим аспектам дослідження церковної культури: “Хіландарські листки як найдавніший слов'янський рукопис в Одесі. Історія та проблеми вивчення” (Аделаїда Смольська, Одеса); “З листів хіландарських монахів до Дубровницької республіки” (Злата Бойович, Белград); “Хіландарське чотириєвангеліє у Відні” (Йоханнес Рейнхарт, Відень); “Албанська автохтонна писемність та оригінальні писемності Східної Європи” (Ваня Станишич, Белград); “Світ та монастир (до питання еволюції уявлень про людину у сербській та російській життійній літературі)” (Лідія Гарюшина, Москва); “Рукопис *Сказание о задонском бое* у Хіландарі” (Мір'яна Бошков, Нові Сад); “Хіландар та сербсько-румунські культурні відносини у XIV–XV ст.” (Ілона Чаманська, Познань).

Текстологічне вивчення пам'яток давньої літератури по праву залишається у центрі уваги багатьох дослідників. Особливості мови та поезики творів біблійної літератури піднімалися у ряді доповідей, зокрема: “Топос “гори” у сербській святогорській літературі” (Дорота Гіл, Краків); “Розуміння часу і історії у Літопису князя Лазаря та загиблих у бою проти Агаренів (Хіл. 425)” (Маріо Капалдо, Рим); “Поетика хіландарської традиції у життійній творчості архієпископа Да-

нила Другого (Мотив смерті у Житті цариці монахині Єлени)” (Мілутин Митич, Ниш); “Про деякий паралелізм у давньосербській церковній поезії (синтаксичний, семантичний, стилістичний аспекти)” (Милосав Ж. Чаркич, Белград). Ряд дослідників поділилися успіхами щодо нового прочитання твору, спробами створення образу відомих культурних та церковних постатей на підставі аналізу тексту як багатошарового – поетичного, культурологічного, метафізичного – коду: “Монахиня Єфімія: “Плач за немовлям Углешом”, “Запис на Хіландарській завісі” та “Похвала Святому князеві Лазарю” (Лука Прошич, Белград); “Стефан Неманя: ктитор – святий цар” (Доротія Кениг, Вірцбург); “Святий Сава і Святий Франя Асишки – спроба паралелі” (Світлана Стипчевич, Белград).

Сучасна сербська література залучає символ Хіландара – поряд із іншими сербськими православними центрами середньовіччя – як невичерпне джерело збереження культурно-історичної традиції у часі. Мотив Хіландара у контексті вивчення мовно-поетичних та художньо-зображальних – засобів та особливостей сучасної сербської поезії та прози порушувався у багатьох доповідях: “Атрибути та топос середньовічних монастирів у сербській поезії ХХ ст.” (Алла Татаренко, Львів); “Матія Бечкович “Богородиця-Троєручиця” – Хіландар як символ сербської духовної тяглості у минулому і сучасному” (Вольфганг Штайнингер Грац); “Хіландар у сучасному сербському святозавітному уславленні у творчості Васка Попа, Міодрага Павловича, Любомира Симовича та Матія Бечковича” (Драголюб Джокич, Белград); “Хіландар як поетична інспірація Васка Попа та Міодрага Павловича” (Никола Цветкович, Приштина); “Топос прощі у дорожніх нотатках “Відкриваються хіландарські двері” Міодрага Павловича” (Бояна Стоянович-Пантович, Нові Сад); “Поетика хіландарської ікони у поезії Джока Стоїчича” (Стевка Шмитран, Терамо) та ін.

Фольклористична тематика була представлена у не дуже чисельному, але вагомому ряді доповідей. Фольклористи різних країн у рамках запропонованої теми змогли порушити нагальні проблеми сучасної науки – текстологію фольклору, проблему виконавства, структурно-типологічне вивчення різних жанрів фольклору, аналіз міфологічних витоків феномена “народного християнства” тощо. Велику увагу та жваве обговорення викликали доповіді: “Хіландар у народній творчості” (Бенджамин А. Штольц, Ен Арбор); “Символіка і семантика синтагми Свя-

та Гора та Білий Віландар у ранніх записах народної поезії” (Ненад Любинкович, Белград); “Ставлення Вука Караджича до середньовічної сербської традиції” (Міодраг Матицьки, Белград); “Міфологічне бачення культу Святого Сави із слов’янської фольклорної перспективи” (Оксана Микитенко, Київ).

Учасники конференції відвідали шойно відреставрований будинок фундації Вука Караджича – один із найпомітніших культурних закладів у Белграді. У рамках конференції відбулася поїздка до монастиря Крушедол, чи не найвідомішої скарбниці барокової культури.

Київ

Олександр Федорук

КОНГРЕС КУЛЬТУРОЛОГІВ У ПОЗНАНІ

Чотири роки тому на міжнародному конгресі “Культура перехідної доби” в Познані розглядалися актуальні проблеми розвитку культури країн Центрально-Східної Європи. В його роботі взяли участь культурологи, політологи, практики та історики мистецтва, які розглядали різні питання культури в контексті суспільної трансформації посткомуністичних держав. Багато уваги приділялося посткомунізму в аспекті змін моделі культури.

Один з організаторів конгресу знаний історик мистецтва Янош Брендель обгрунтував мотивації форуму в специфічній формі: “Коли виникла ідея конгресу, ще були свіжі враження від розпаду східного блоку, і ми поставили перед собою питання: Що повинна тепер сказати культура? В якій вона знаходиться кондиції? Чи перебуваємо на периферії європейської, світової культури?”

Присутність представників України внесла тоді необхідні наголоси, викликала зацікавлення, розширивши ареали інтеграції в напрямі програм “Захід-Схід”, “Схід-Захід”. Загалом про Україну і з України були доповіді: Батьківщина поетів В. Стуса, І. Калинець, І. Світличного; Польсько-українське пограниччя: між діалогом і конфліктом; Ставлення польської та російської еліти до незалежності України; Міфи і реалії її перехідного періоду; Українське мистецтво перехідного періоду. В цих доповідях культура України розглядалася в європейському і світовому просторі.

І ось нещодавно в тому ж місті багатому на мистецько-архітектурне середовище, відбувся другий конгрес “Культура перехідної доби. Культурна спільнота країн Центрально-Східної Європи”. Він знову зібрав до 200 делегатів з різних країн світу.

Ідея спільності культур мала різні тлумачення. Суспільні трансформації спричинили

відхід від канонів реалізму і соціального постреалізму, але в багатьох країнах неоднаково. Завершується ХХ ст. великими змінами в культурі, кінець останньої хвилі якої на думку Я. Бренделя, був започаткований французькою революцією 1789 року. Сучасна модель центрально-європейської культури зазнає руйнації. На її місці має виникнути нова, можливо, віртуальна культура, або дещо видозмінена в її кінцево-видавничому універсумі.

Водночас необхідні інтеграція культур країн Центрально-Східної Європи, які повинні мати відповідні направлення щодо змін, котрі вже розпочалися і котрі просякнуті турботою про своє майбутнє. Прикладом такої боротьби за свої ідеали може бути Франція 60-х рр., яка законом захищає мову, національні види мистецтв, зокрема кінематографію, телебачення, від американської субкультури.

Чи зможуть країни Східної Європи, в першу чергу Україна спротивитися експансії американізації на рівні “вуличної культури”?

Пленарні дискусії відкрили цікаві доповіді Криштофа Чижевського (Познань), Енріке Бануша (Пампелуна), Чаба Гі Кіша (Будапешт), Петра Піотровського, Януша Гюли (Гетинга), Хрістофера Мерейя (Вудсток) та інші. Йшлося про епоху міфів у галузі культури, політики, економіки, фінансів про різну ситуацію в 3-х зонах Європи: західній, колишній, що створила табір соціалізму, і тій, що була символікою радянських республік; про власну самовистачальність і скептицизм до західних інвестицій; про наслідки російського панславізму, що, як протест проти германізму, переріс у шовінізм, та міфотворчу ініціативність у сфері так званої слов’янської інтеграції на прикладі спекулятивно-ідеологізованих “слов’янських базарів” у Вітебську і спробах залучення до цього міфу діячів культури України.